

prinosi Snaga molitve*

Mirko NIKOLIĆ

Još i sad su mi u sjećanju sprovodi iz djetinjstva kad sam kao dječarac slušao plač pokojnikove rodbine što je žalila za dragom osobom koja je odlazila preko rijeke na drugu obalu života što je izmicala našim pogledima i kategorijama prostora i vremena u kojima mi ostajemo živjeti. Posebno je to bilo tajinstveno i tužno u kasnim jesenskim danima kad bi kiša neumorno lijevala a mi se uspinjali po blatnjavom putu prema groblju. No, ono što mi se najviše usijecalo u svijest i najviše me potresalo bila je pjesma koju smo pjevali za vrijeme sv. mise nakon pogreba: »Dies irae, dies illa« (»U dan onaj, u dan gnjeva«). Duboko su u meni odzvanjali stihovi puni ozbiljnosti i straha. U mašti lagano zamišljah pojedine prizore što ih je pjesma sugestivno nudila. Pred jednima sam bio zadivljen, pred drugima zbunjen, prestrašen i s mnoštvom pitanja na koja nisam znao sam odgovoriti. Kad bi došle riječi: »Molitva mi nema moći, ali Ti blag si, ne daj poći u plam vječni mojoj zloći«, osjećao sam radost i zadivljenost zbog Božje blagosti koja je jača od svega, i zbunjenost zbog, eto, nemoći jedne snage kao što je molitva. Tad nisam shvaćao da se tu ne radi o nemoći molitve, nego da je naglasak stavljen na Božju blagost i dobrotu kojom sve obuhvaća i zahvaća, u koju se slijeva i naša molitva. Večeras bih htio progovoriti o jednoj dimenziji molitve, o njezinoj snazi, o njezinoj moći koja upravo izvire i uvire iz te Božje blagosti i dobrote.

I večeras nas je okupila ovdje u ovu crkvu, posvećenu jednom od najvećih mirotvoraca i mironosaca što ih je svijet poznao, crkvu sv. Franje, jedna misao, jedna želja, jedna nada, jedna svijest: *i molitvom se uspostavlja mir*. Oči su nam uprte u Vukovar i Dubrovnik, alfu i omegu naših nastojanja, strepnji, radosti i boli. Postali su inspiracija pjesnicima, duhovno žarište okupljanja i povezivanja u molitvi. Čini mi se da u mislima na te gradove uvečer liježemo i ujutro se budimo. Oni nas prate kroz dan, postali su naša sudbina, dio nas. To ne znači da druge zaboravljamo. Naprotiv, kroz ova dva grada u molitvu unosimo sve, oni su simboli, u njihovim imenima izgovaramo imena i drugih, oni stoje na braniku, predziđe su predziđa i zato mogu sve u sebi ujediniti.

Kad nas zadesi potres, kad se probude vulkani, kad se podigne kozmička oluja i apokaliptički jahač nemilo zaustavi živote, civilizacije i kulture gradova i pokrajina, ostajemo zbunjeni u svom bolu. Nema u nama bijesa, nema mržnje, jer nam se nešto snažno i neshvatljivo suprotstavilo.

* Prinos na »Molitvenom maratonu« u crkvi sv. Franje u Zagrebu. Dan molitve za hrvatske gradove mučenike Vukovar i Dubrovnik.

Možemo se pitati i čuditi pred šutnjom neba ili kao što je to Voltaire učinio nakon potresa u Lisabonu tražiti račun za nestale i smrvljene živote. To je sve. Čovjek se osjeća nemoćan pred tom silom, ona je kamen kušnje koji ostaje nerazriješena tajna svake generacije koja se na njemu razbija.

No s ratom nije tako. I on odnosi živote, uništava civilizacije, razara kulturu. Dok kozmička oluja slijepo zahvaća sve na svom putu i znamo da nije vođena mržnjom, u ratu je sve smišljeno, odabrano i određeno. Čovjek ga vodi protiv čovjeka. U svom domišljatom zlu izabire ono što je najbolnije, najranjivije i to ruši i uništava. Da nas je pogodila kakva prirodna katastrofa još i većih razmjera od ovoga rata, lakše bismo je prihvatili i s njom se pomirili. Ona bi došla i prošla. Zaustaviti je ne bismo mogli, oprijeti joj se još manje. Ubrala bi svoj danak u kojem bismo bili svjesni da je čovjek nije zamislio, da je to neka viša sila pred kojom prigrabamo glavu, mirimo se i čekamo da protutnji da bismo mogli početi ispočetka.

No, s ovim ratom nije tako. Znamo odakle dolazi, znamo tko ga je započeo i vodi i znamo zašto ga vodi. Svjesni smo isto tako da čovjek nad njim ima vlast, da ga može zaustaviti u svakom trenutku. I to je ono što nas najviše pogađa. Zbog toga se u nama ne pojavljuje strah kao pred apokaliptičkim jahačem, nego bijes koji lako prelazi u mržnju. Upravo zbog toga da ne izgubimo ljudsko dostojanstvo, da nas mržnja ne zaslijepi, da u nama duhovne vrijednosti ne izblijeđe skupljamo se na molitvu da dobijemo tu nutarnju duhovnu snagu. To je lijepo i jednostavno izrekao jedan moj prijatelj kad je u bolu pristupio i rekao: »Pater, ako u ovoj situaciji ne molim, podivljat ću.« Mogao bih to reći za sve nas: ako ne budemo u ovoj situaciji tražili duhovnu snagu u molitvi, u opasnosti smo da stvarno podivljamo.

Srce je kolijevka mržnje i molitve

Kad je njemački filozof P. Wust nakon kratkog življenja legao na samrtnički krevet, sastavio je oproštajno pismo svojim slušačima i u njemu ovo zapisao: »Ako biste me pitali prije nego odem, definitivno odem, nemam li možda kakav čarobni ključ koji bi mogao otvoriti vrata mudrosti života, tada bih vam odgovorio potvrdno. Taj čarobni ključ nije refleksija, kako biste od filozofa možda očekivali, nego molitva.«¹ Taj isti filozof, potaknut osobnim iskustvom, usudio se posvjedočiti da čovjek postaje više čovjek što više uranja u molitvu. I ne samo to! Smatrao je isto tako da se velike stvari života otkrivaju samo onima koji mole.

1 Citirano prema *Obnovljenom životu*, br. 5. Zagreb 1989, str. 424.

U ovom ratu koji nas muči i, što je najgore, odnosi živote i ostavlja iza sebe pustoš i strahote razaranja, postoji nešto što nam se može dogoditi a gore je od pustoši i smrti, a to je mržnja. Razoreno se može izgraditi, opustošeno nastaniti. Životi položeni za domovinu, koliko god ostavljaju bol u nama, polog su novih naraštaja i garancija novih pokoljenja. Mržnja u čovjeku ostaje i rastače ga kao kakva opaka bolest i u miru kao i u ratu ako je ne pobijedi. Ona uništava najviše onog koji je nosi u sebi, a najmanje dosiže mrzitelja. Njezina je razorna moć u tome što čovjek počinje umirati kad se ona u njemu porađa. U mržnji se gubi smisao i orijentacija, zato kažemo da je slijepa i zbog toga je najopasnija. To ne znači da se u nama ne smiju pojaviti osjećaji ljutnje i bijesa. Mogu i moraju se pojavljivati u situaciji u kojoj se nalazimo. Mogu se pojaviti, ali se ne smiju u nama udomiti. Moramo ih pobjeđivati aktivnom zauzetošću i osobnim prinosom u rješavanju te situacije u koju smo zapali. Mržnji i molitvi je kolijevaka srce.² Što uzraste i razvije se u tom diše naša duša. Iz tog nutarnjeg stanja proizlaze djela, dobra ili zla. Zato je i pokrenut ovaj, kako je nazvan – »molitveni maraton« – u kojem će naša duša disati molitvu i kojim ćemo dojaviti blagdan željene slobode.

U ovom nevremenu jakih naboja shvaćam onaj prijekorni stih što sam ga ovih dana čuo u jednoj pjesmi: »Izvadi vosak iz ušiju, Bože!« Nije to toliko znak nepouzdanja i malovjernosti koliko je krik duše za slobodom i vapaj za prestankom rata. Ovdje pripada i obrat Isusovih riječi na križu: »Oče, oprostite im, jer ne znaju što čine«, koje je ovako izrekao jedan od govornika: »Oče, nemoj im oprostiti, jer znaju što čine.« Sve je to izričaj gorčine i siline osjećaja koji se u nama bude i bune nakon svega što u danu čujemo, doživimo i vidimo.

Naši su međuljudski odnosi prepuni nesporazuma. Obilježeni su ljudskom slabošću, a često i zlobom. Zbog toga nam je nutrina izranjena i rane presporo zacjeljuju. Ogorčeni smo i teško praštamo. Sve to utječe na ravnotežu našeg duhovnog života. Svjesni smo da duhovni napredak ovisi o našem praštanju, o izgonu mržnje i osvete iz našeg srca. Molitva je izvanredan put da to postignemo.

Najgore je ako ti osjećaji ostanu u nama, počnu se gomilati i mijenjati naše nutarnje raspoloženje, remetiti našu ravnotežu duha. To ne smijemo dopustiti. U tome nam može pomoći molitva koja svojom duhovnom snagom može sačuvati našu nutarnju ravnotežu i neće dopustiti da se u nas uvuče mržnja. To je taj osobni, vlastiti »bedem ljubavi« koji svatko mora sebi izgraditi kao zaštitni zid protiv nasrtaja mržnje.

Molitva je Propovjednikov glas koji kaže da ima vrijeme ubijanja i liječenja, rušenja i građenja, plača i smijeha, tugovanja i plesanja, ljubljenja i

2 Usp. Les eveques de France, *Catechisme pour adultes*, Paris 1991, str. 321.

mržnje, rata i mira. To je ohrabrenje da nakon zla kao što je ovaj rat, mora doći i doći će vrijeme mira, slobode, gradnje, prijateljstva i sreće.

Molitvom protiv mržnje

Dennis i Matthew Linn u svojoj knjizi »Healing of Memories«, pripovijedaju ovo: »Kad su Englezi napustili Indiju 1947., u njoj su nastali veliki pokreti naroda. Muslimani su migrirali u Pakistan, a Hindusi u Indiju što je prouzrokovalo beskonačno prolijevanje krvi. Gandhi je obećao svoju borbu, molitvu i post do smrti sve dok se rat između Hindusa i Muslimana ne zaustavi. U jeku tog svog nastojanja dođe mu jedan gotovo lud čovjek moleći ga da mu pomogne. Baci se pred Gandija i počne vikati: 'Ja ću otići u pakao, ja ću otići u pakao'. Gandhi ga prihvati za ruku i mirno uzvрати: 'Samo Bog može čovjeka osuditi da ide u pakao. Zašto se ti sam osuđuješ?' 'Ne', uzvрати Hindu, bijesno zavrti glavom i počne objašnjavati Gandiju kako su Muslimani ubili njegova jedinca sina. Pun mržnje koja ga je slijepo gonila, pošao je u osvetu. Prvo muslimansko dijete koje je našao bacio je o zid i smrskao ga. Ta ga je slika progonila i zato je očajan ponavljao: 'Sigurno ću otići u pakao, sigurno!' Gandhi ga je pogledao u oči i rekao: 'Ima načina kako se može izići iz pakla. Uzmi jedno beskućno dijete koje je iste dobi kao i tvoj ubijeni dječak. Samo budi siguran da je dijete od muslimanskih roditelja i odgoji ga u njegovoj vjeri'. Ojađeni otac se borio u sebi, zatim se sruši pred Gandijeve noge, sposoban da krene na put iz pakla mržnje praštajući.

Nekoliko tjedana kasnije Hindusi i Muslimani, inspirirani Gandijem, došli su u svoje hramove i zadali riječ da jedni drugima opraštaju i svako je nasilje bilo preko noći prekinuto. Gandhi je znao da opraštanje liječi ranjene ljude, čak i narode. Ljudi i narodi ranjavaju jedni druge kad su i sami ranjeni. Ljudi i narodi ozdravljaju kad oprostite ranu jedni drugima.«³

Gandhi je to znao jer se nadahnjivao na Bibliji i na knjižici »Nasljeduj Krista«. Takvo nešto je mogao tražiti samo onaj kome je molitva bila ključanica i zavornica dana.

Kako se osjećamo maleni pri susretu s čovjekom koji prašta a ljudski govoreći ima sve uvjete da mrzi i živi za osvetu. Odakle ta snaga srcu da ostane slobodno i da neopisive patnje ne slome njegov duh? Onda kad čovjek dopusti da Isus uđe u njegovo srce, ne može u njemu biti drugo doli ljubav, jer Bog je ljubav.

Molitva upravo ima svoj smisao unutar velike kušnje kao što je ova u kojoj se danas nalazi naš narod. Kroz nju pronalazimo sebe i Boga u sebi.

3 D. and M. LINN, *Healing of memories, prayer and confession steps to inner healing*, New York, 1984, str. 1-2.

U molitvi se zagledamo u svoju dušu, ulazimo u sebe. Postajemo svjesni Božje prisutnosti. Ta svijest budi u nama osjećaj da nam Bog hoće i može pomoći. Pomisao na Boga potiskuje nelagodno i mučno raspoloženje koje se u nama nakupilo. Naši mračni horizonti pomalo postaju svjetliji. Duša se osjeća slobodnijom, jer diše u »Božjoj atmosferi«. »Molitva je«, kako je to napisao biskup Škvorc, »suza spuštena iz oka zbog osobnog zla ili zbog radosti što je Bog dobar. Molitva je zagovor drugih, molitva je odgovor Bogu. Molitva je širina duše, jedinstvena domovina svjetla gdje se srce lako nađe sa srcem vječne Ljubavi i znade da će ostati uslišano.«⁴

Sukob i nevolja mogu blokirati molitvu. U jednom se trenutku može osjetiti da nema nikakve koristi i u napasti smo da prestanemo moliti. Najgore što se nekom narodu može dogoditi jest blokada molitve. To je samoizolacija naroda. Blokadu molitve slijede druge blokade koje su samo njezina posljedica. U takvim trenucima potrebni su proroci koji će pokrenuti narod i uključiti ga u molitveni lanac. To je upravo ovo što se sada događa u Zagrebu. Molitva na poznaje blokadu. Ako je Dubrovnik blokiran, ako je Vukovar u okruženju, molitva nas povezuje s braniteljima, s ranjenicima, sa svim onima koji su u tim gradovima ostali da ih brane i da s njima žive.

»Molitva je zajednički zadatak, skupno oduševljenje i povjerenje. To je milost. Molitva uvijek iskače iz kruga sebičnosti«, veli spomenuti biskup. »Čim se nađe pred Ocem, ona je zadaća za braću. Molitva nikad nikoga ne mimoilazi. Nikad se protiv drugih ne postavlja. Nema molitve protiv čovjeka. Ima samo molitva, kao i odluka iz vjere, da čovjek pobija zlo. Ali to je ponajprije zadatak da se ratuje protiv zla u vlastitom srcu. Upravo je u tome molitva neobična pomoć. Ona doziva svjetlo da se pravo razazna gdje je trulež vlastitoga groba, kako da se pročisti osobni izvor. Istom tada vjera preko molitve zahtijeva da se krene dalje. Da se pomogne svima. Da se ne izostavi nitko.«⁵

Molitva je »karitativna« i kreativna

Snaga molitve je i u tome što nas povezuje. Ona ne poznaje granice ni u vremenu ni u prostoru. Zato se večeras ovdje snažno osjećamo povezani s onima koji su u rovovima i podrumima Vukovara i Dubrovnika.

Snaga je molitve u tome što nas pokreće na djelo. Ona je »karitativna« i kreativna.⁶ Tko iskreno moli, ne može ostati pasivan. Okreće nas i pokreće prema ljudima i svijetu. To je logika evanđelja na kojemu se molitva nadahnjuje. Tko sebično grabi život, u konačnici ga gubi. Tko ga nese-

4 M. ŠKVORC, *Vjera i nevjera*, Zagreb, 1982, str. 180.

5 M. ŠKVORC, *nav. dj.*, str. 182.

6 Usp. *Les eveques de France, nav. dj.*, str. 321.

bično daje, zadržava ga u punini. Tu se pokazuje najveća ljubav: »dati svoj život«. ⁷ To nije lijepi stilski izražaj, nego najozbiljnija stvarnost koja se dnevno u Hrvatskoj ostvaruje. Iz te stvarnost je jedino mogla i izaći molitva koja nosi život, a izrekao ju je mladić Tomislav koji je spreman položiti svoj život za druge: »Više nema moga doma. Nema više ni mene. Ja drugačiji tumaram napaćenom zemljom, natovaren ubojitim spravama kao teškim križcem. Nemam doma... Sada imam samo Domovinu. Gospodine, neka te gane moj uzdah i tuga kojom se pokrивam i ove noći. Neka se ispruži ruka Tvoja i izbavi me iz tjeskobe. Za mene drugačijeg sačuvaj moju Hrvatsku. Ona je sada sve što imam. Ako je Tvoja volja da me zločinački hici presele k Tebi, a moje tijelo još više ohladi ovaj hladni rov, neka nevidljiva toplina moga srca vječno blagoslivlje moj sud. Gospodine, ne kasni... Smiluj se razapetoj Hrvatskoj. Maranatha!« ⁸ To je molitva za advenat. To je molitva za advenat domovinske slobode.

Snaga molitve je u mudrosti i razumijevanju koje drugdje ne možemo naći. U njoj shvaćamo život kao zadaću i poslanje. Ona je poput osi oko koje se sve vrti. Kad nje nestane, osjećamo se nesigurni, a život je besmislen. ⁹

Nazvavši ovih dana telefonski svoje prijatelje, bio sam iznenađen glasom s druge strane. Saznah od majke da su joj roditelji u Lici nastradali. Zanimjemio sam pred tim bolom, zemljom suza. Što odgovoriti? Kako utješiti? Dok sam mucajući pokušavao nešto reći, jer sam se bojao kakvog jeftinog odgovora ili kakve fraze, majka je očito shvatila moju nevolju i sama rekla: »Molimo se, velečasni, to nam je jedina snaga i kroz molitvu pokušavamo prihvatiti nevolju koja nas je zadesila.« Tad sam shvatio da je snaga molitve i u dubokom miru koji svijet ne može ni dati ni uzeti. I ne samo to. Molitva daje snagu koja nam je potrebna u teškoćama i nevoljama. Ovih dana i mjeseci imamo ih napretek. I dok molimo za druge što su u nevolji i želimo im pomoći, time pomažemo i sebi osobno. I tu se otkriva snaga i bogatost molitve. To je zakon dobrote.

I možda najveća dragocjenost i njezina snaga je u tome što nas pretvara »u kruh koji se lomi«, kako je to lijepo rekao Piet van Breemen. »U lomljenju kruha postajem raspoloživ često na jedan meni skriven način. Kao kruh predan sam ne jednom, nego mnogo puta, uvijek i uvijek iznova. Molitva zahtijeva i daje spremnost prihvatiti ovu tajnu kao poziv koji potvrđujem čitavim svojim bićem. U lomljenju kruha ostarujem pashalno otajstvo smrti i uskrsnuća. Ako hoću živjeti ovo otajstvo u svome životu, tada moram moliti; inače neću nikada biti sposoban to živjeti. S

7 Usp. M. SZENTMARTONI, *Psihologija duhovnog života*, Zagreb, 1990, str. 100.

8 Tomislav, »Mi – list mladih«, god. XV. br. 10-11, Zagreb, 1991. str. 10.

9 Usp. P. van BREEMEN, *Kao kruh koji se lomi*, Đakovo, 1979, str. 35; M. SZENTMARTONI, *nav. dj.*, str. 101; C.M. MARTINI, *Itineraire de priere*, Paris, 1984, str. 22.

druge stranc, želim li moliti, moram biti spreman to otajstvo živjeti, inače neću nikada moliti.«¹⁰

U tom lomljenju kruha shvaćamo da je to jedini put koji nas vodi drugima, da je to jedini put koji nas vodi Bogu. Drugog nema. Ljubav prema Bogu mjeri se u ljubavi prema bližnjemu. Jedne bez druge nema.

U ovim okupljanjima na molitvu koju namjenjujemo za druge doživljavamo njezinu snagu koja nas oplemenjuje. Osjećamo kako izlazimo iz kruga svojih malih i sebičnih interesa, onoga što smo držali tako važnim i mislili da bez toga naš svijet ne može postojati. U susretu s ljudima koji su morali pobjeći sa svojih ognjišta i ostaviti ono u što su ugrađivali duge godine, svoj trud i svoje živote, a nestalo je u trenutku razorne eksplozije, shvaćamo kako život ima mnogo većih vrijednosti od onoga što nas je dnevno zaokupljalo. Sve nas je ovo uozbiljilo i zamislilo. Postali smo tankočutniji na one poticaje kojih inače u vrevi života ne zamjećujemo. Ili su bile potrebne ove snažne eksplozije da u nama probude ono dobro što je spavalo zapretano pod pepelom sebičnih želja, sitnih interesa kojima je bio vođen naš život. Iz toga je izašla misao vodilja naših dana: »Dobro je činiti dobro«. Svi se osjećamo pozvani, svaki na svom području da nešto učinimo za svoj narod. Kako inače razumjeti toliki angažman Hrvata raseljenih na sve četiri strane svijeta. Očito je kad se molimo za druge da se u nama bude »socijalni osjećaji«.

U molitvi osjećamo da sve ovo što poduzimamo u pravednom nastojanju za slobodu i uspostavu mira ne može biti uzaludno i ne može propasti. Ovaj ogorčeni prosvjed ne može ostati bez posljedica i bez utjecaja. Sva ta duhovna energija koja se danonoćno diže put neba ne može završiti u nekom ništavilu. A gdje su još one posljednje riječi molitve naših branitelja koje ljudsko uho nije čulo po rovovima i na bojištima, a izgovorene su najgorljivije i najstrasnije?

U jednom od svojih pisama koje je napisao svome sinovcu Henri Nouwen je ovako razmišljao: »Sasvim bi moglo biti da će nam u ovom životu ostati nepoznat razlog zašto Bog dopušta da postoji naš nasilnički i ubilački svijet i uvijek nam iznova daje nove prilike za obraćenjem. Dok mi svu svoju pažnju usmjeravamo na pokrete velikih ove zemlje, na mirovne konferencije i masovne demonstracije, možda su baš nepoznati molitelji i ljudi koji djeluju u tišini ti koji Boga pokreću na to da nas spasi od propasti.

Često mislim da sam samo zato mogao ostati vjeran sebi i svojem zvanju kao kršćanin i svećenik, jer mi je u tome pomagala molitva i velikodušnost ljudi koji mi za vrijeme mojeg života ostadoše potpuno nepoznati. Možda najveći sveci ostaju za nas bezimenni!«¹¹ Ovdje možemo si-

10 P. van BREEMEN, *nav. dj.*, str. 39.

11 H. NOUWEN, *Isus smisao mojeg života*, Zagreb, 1990, str. 56.

gurno reći: najveći molitelji što su prikovani za krevete svojih bolesničkih soba ostat će nam nepoznati, ali osjećamo snagu njihove molitve koja se diže iz žrtve njihovih života što polagano izgaraju. Ta nas činjenica mora hrabriti i nositi: osobno smo uključeni u molitvu tih ljudi.

Zaključak

Možda je presmiono bilo odvažiti se na nekoliko stranica opisati snagu molitve. Na molitvu je lakše pozvati nego o njoj govoriti. I ovih nekoliko misli zamišljene su kao kamenčić u molitvenom mozaiku što se večeras u ovoj crkvi gradi, kamenčić koji svoj sjaj i ljepotu više prima od cjeline mozaika nego što on sam daje toj cjelini.

Molitva nas potiče na ustrajnost u kušnjama koje doživljavamo ovih mjeseci kao strahovit izazov našoj vjeri. Koliko budemo spremni i ustrajni toliko ćemo i uspijevati. Kao što je i Mojsije svojom molitvom i raširenim rukama pomagao svom narodu da izdrži u najkriznijim trenucima puta u obećanu zemlju, tako i ova molitva simbolizira ispružene ruke našeg naroda koji je na svom putu u slobodu i mir. Molitva nas upućuje da se s jedne strane svim snagama angažiramo i kao da sve o nama ovisi i s druge strane da se bezgranično pouzdajemo u Boga, jer sve o Njemu ovisi. Neka i nas prati svijest koju je psalmist imao: »Sad mogu leći i usnuti, i onda ustati, jer me Jahve drži. Ne bojim se tisuća ljudi što me opsjedaju dušmanski« (Ps 3, 6-7).

POWER OF PRAYER

Mirko Nikolić

Summary

In this article the author intends to draw attention to the importance and strength of prayer in hard times which may afflict individuals as well as whole nations. The strength of prayer is in its power of gathering and integrating us. Prayer moves us to action, it is full of creativity and charity. It urges us to endure hardships, and this is particularly important and necessary in the place and the time we are living in.